

**PSIXOLOGIYADA O'SMIR YOSHDAGI O'QUVCHILARNING
RUHIY JARAYONLARINI TAHLIL ETISH HAMDA
PSIXODIAGNOSTIKASINI O'RGANISH MASALALARI**

Jumanazarova Feruza Erkinovna

*Toshkent viloyati Oqqo 'rg'on tumani MMTBga qarashli 43-umumiy o'rta
ta'lim maktabining amaliyotchi psixologi*

Annotatsiya: Mutaxassislar bolalar psixologiyasidagi ba'zi muhim savollarga, masalan, erta tajribalar keyingi tajribalarga qaraganda muhimroqmi yoki tabiat yoki tarbiya rivojlanishda katta rol o'ynaydimi, degan javoblari bilan farq qiladi. Bolalik hayotning qolgan qismida juda muhim rol o'ynaganligi sababli, nega bu mavzu psixologiya, sotsiologiya va ta'limda muhim ahamiyatga ega bo'lganligi ajablanarli emas.

Kalit so'zalar: bolalar, psixologiya, bolalar psixologiyasi, o'smirlik, ruhiyat, psixik taraqqiyot, ruhiy rivojlanish, idrok, qobiliyat, ruhiy tarbiya.

KIRISH

O'qituvchi va tarbiyachi uchun bolalarning o'smirlik davri psixologiyasini bilish psixologik nuqtai nazaridan ham pedagogik nuqtai nazaridan ham muhimdir. Bu davrni biz yana o'tish davri ham deb ataymiz. O'smirlik davri asosan 11-15 yoshdagi bolalarni o'z ichiga qamrab oladi, ya'ni 5-8 sinf o'quvchilarini. O'smir o'quvchilarni ta'lim va tarbiya berish ishlarida uchraydigan ayrim qiyinchiliklar bu yoshdagi bolalarning psixik rivojlanishi va xususiyatlarini ba'zan yetarli darajada bilmaslikdan yoki inkor qilishdan kelib chiqadi. Kichik va katta yoshdagi maktab o'quvchilariga qaraganda o'smirlik yoshidagi bolalarni tarbiyalashda juda ko'p qiyinchiliklar bo'ladi. Chunki, kichik bolaning katta odamga aylanishi jarayoni juda qiyin kechadi. Bu jarayon o'smirlar psixologiyasining odamlar bilan bo'lgan munosabat formalarining jiddiy ravishda o'zgarishi, hamda hayot sharoitining o'zgarishi bilan bog'liqdir. Bu davrda o'smirlarning o'z shaxsiy fikrlari paydo

bo'ladi. Ularda o'z qadr-qimmatlari haqidagi tushuncha kengayadi. Ilmiy psixologiyaning aniqlashi bo'yicha o'smirlarning psixik taraqqiyotini xarakatga keltiruvchi kuchlar, ularning faoliyatlari bilan tug'iladigan extiyojlar bilan bu extiyojlarni qondirish imkoniyatlari o'rtasidagi dialektik qarama-qarshiliklarni yuzaga kelishi va bartaraf qilinishidan iboratdir.

Bugungi kunda psixologlar bolalar psixologiyasi o'ziga xos va murakkab ekanligini tan olishadi, lekin ularning ko'pchiligi rivojlanishga yaqinlashganda o'ziga xos nuqtai nazardan farq qiladi. Mutaxassislar nafaqat bolaning normal rivojlanishiga yordam beradigan ko'plab ta'sirlarga, balki bolalik davridagi psixologik muammolarga olib kelishi mumkin bo'lgan turli omillarga ham e'tibor berishadi. O'z-o'zini hurmat qilish, maktab, otaona tarbiyasi, ijtimoiy bosim va boshqa mavzular bolalarning sog'lom va mos keladigan tarzda rivojlanishi va o'sishiga yordam berishga intilayotgan bolalar psixologlari uchun katta qiziqish uyg'otadi. Ta'lim psixologiyasi nevrologiya kabi boshqa sohalardan kelib chiqadi va ko'pincha bolalarning o'rganish qobiliyatlari va xususiyatlari haqida ma'lumot olish uchun standartlashtirilgan testlarni o'z ichiga oladi. Ushbu izlanishlar bizga bolalarning ma'lumotni qanday o'rganishi, qayta ishlashlari va ularning ta'lim salohiyati qanday bo'lishi mumkinligi haqida tushunchaga ega bo'lish imkonini beradi.

Psixologik ta'limda bolalar logiyasi bo'yicha umumiy ma'lumotlar bilan chegaralanmaydi, balki maktabgacha ta'lim tashkilotining o'ziga xos jismoniy psixologik o'rganishga tayanadi. Pedagogik jamoaning malakasi va yordami, bolalar o'ziga xos xususiyatlarini qamrab oladi. Har qanday muammoni qisqa vaqt ichida bolaga azob-uqubat va og'riq keltirmasdan oldin hal qilish, ota-onalarga bu haqida to'liq ma'lumot yetkazib berish va hamkorlikda ish olib boorish samaralidir. Ko'pgina bolalar psixologik muammolari faqat vaqtinchalik deb o'ylashadi va qisqa vaqt ichida uni yengdim deb o'ylashadi. Bu esa maktab ta'lim tashkiloti psixologidan qisqartirilgan ammo samarali ish dasturini tuzib chiqishni talab qiladi va ayni chog'da individual tarzda maxsus dastur bo'lishi kerak.

Qarama-qarshiliklar ancha yuksak darajadagi psixik taraqqiyotini, ancha murakkab shakldagi faoliyat turlarini va shaxsning qator yangi psixologik xususiyatlarini tarkib toptirish orqali bartaraf qilishdan iboratdir. Shundan keyin psixik taraqqiyotning yuksakroq bosqichiga o'tiladi, sana shu nuqtai nazardan o'smirlik yoshini yanada oydinroq qarab chiqaylik. Bola boshlang'ich sinfni tugatadi. Bolaning o'rta maktabda o'qishga o'tishi uning hayotida burilish davri hisoblanadi. O'smirlarning yangi ijtimoiy jihatdan tashkil topgan va rang-baranglantirilgan faoliyatni uning psixologik hamda shaxsning tarkib topishiga asos, sharoit va vosita xizmat qiladi. Shunday qilib, o'smirlarga ta'lim-tarbiya berishning yangi to'g'ri usullari hamda vositalarni topishi uchun o'smirlik yoshining o'ziga xos xususiyatlarini jismoniy va psixologik taraqqiyotini yaxshi bilishimiz kerak. O'smirlik yoshining mazmuniy xarakteristikasi vaqt o'tishi bilan o'zgarib boradi, chunki inson hayotining xususan ijtimoiy sharoitlari o'zgaradi.

Psixologiya taraqqiyotining biologik omillariga o'smirlar ongiga og'ir, ba'zan kuchi yetmaydigan bo'lib tushadigan, ularni jiddiy psixik inqirozga va hayajonga soladigan, masalan: o'smirlar uchun xarakterli bo'lgan norozilik, qo'pollik, qaysarlik, o'z-o'zini analiz qilishga moyillik sub'ektiv olamga va shunga o'xshash hislatlarni keltiradigan jinsiy etilishga nixoyatda katta ahamiyat beradilar. O'smirlik davrida diqqat, xotira, tasavvur to'la mustaqillik kasb etib, endi ularni o'z ifodasiga ko'ra boshqara oladigan bo'ladi. Bu davrda qaysi yetakchi funksiyat ustunlik qilayotgani yaqqol namoyon bo'lib, har bir o'smir o'zi uchun ahamiyatliroq bo'lgan funksiyani e'tiborga olish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Agar kichik maktab davrida ixtiyorsiz diqqat ustunlik qilsa, o'smirlik davrida bola o'z diqqatini o'zi boshqara oladi. Dars davomida intizomning buzilishi aksariyat hollarda o'quvchilar diqqatsizligidan emas, balki ijtimoiy sabablar bilan belgilanadi. O'smir o'z diqqatini to'la ravishda o'zi uchun ahamiyatli bo'lgan va yuqori natajalarga erishishi mumkin bo'lgan faoliyatlarga qarata oladi. O'smirni diqqati yaxshi boshqariladigan va nazorat etiladigan darajada rivojlangan bo'lishi mumkin. Bolaning rivojlanayotgan ixtiyoriy diqqati

o'qituvchi tomonidan doimo qo'llab-quvvatlanishi juda zarurdir.

XULOSA

Pedagogik jarayonda ixtiyorsiz diqqatni ixtiyoriy diqqat darajasiga ko'tarish uchun bir qancha uslublar ishlab chiqilgan, shuningdek, o'smirning dars jarayonida o'z tengdoshlari orasida o'zini ko'rsatishi uchun sharoitni yaratilishi ham o'smirdagi diqqatni ixtiyorsizdan ixtiyoriga aylanishida zamin bo'lib xizmat qilishi mumkin. Lekin, o'smirlik davrida juda qattiq charchash holatlari xam bo'ladi, Aynan 13-14 xamda 16 yoshlarda charchash keskin ko'tariladi. Bunday xolatlarda o'smir atrofdagi narsa va voqealarga to'liq diqqatini qarata olmaydi, diqqatini ko'rinishlariga o'smirlikka erishish va yo'qotish bo'yicha to'la qarama-qarshi bo'lgan davr hisoblanadi.

Taraqqiyotning bu tiklangan tipi o'smirni yangi yosh bosqichi katta maktab yoshiga o'tishga tayyorlaydi. O'smirlik yoshi kishi shaxsining tarkib topish jarayonida alohida o'rin tutadi. Bu davr asosiy davr hisoblanadi. Chunki bu yoshda g'oyat muhim psixologik o'zgarishlar paydo bo'ladi. Har xil psixologik o'zgarishlar va shaxsning taraqqiyoti, eng avvalo, mana shu shaxsning faoliyat xarakteriga bog'liqdir. O'smirning faoliyati o'qish mehnat va o'yin jarayonlarini o'z ichiga oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Аслонов И. (2022) «Бобурнома» бадий – психологик тасвир муаммоси объекти сифатида. O'zMU xabarlari. Toshkent – 2022. №1/5.
2. Aslonov Ilhom Nizomovich. (2022) The Problem of Artistic - Psychological Image in Boburnoma. Eurasian Scientific Herald. Volume 7| April, 2022. ISSN: 27957365.
3. Aslonov Ilhom Nizomovich. (2022) Appearance of Zahiriddin Muhammad Bobur in "Boburnoma" Central Asian journal of theoretical and applied sciences Volume: 03 Issue: 06 | Jun 2022 ISSN: 2660-5317.

4. Sattorov V.N (2023). Umumiy pedagogika fani taraqqiyotining ustuvor yo'nalishlari. ORIENTAL RENAISSANCE: INNOVATIVE, EDUCATIONAL, NATURAL AND SOCIAL SCIENCES,3, 710-719. (2023)

5. Sattorov V.N (2023). Umumiy pedagogika fanini o'qitishda inovatsialar.

ORIENTAL RENAISSANCE: INNOVATIVE, EDUCATIONAL, NATURAL AND SOCIAL SCIENCES,3, 734-745 (2023).

6. Sattorov V.N (2022). Methods of shaping the culture of the teacher. Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning. vol 3 no.02. 36-41 (2022). ISSN (online): 2776-0995